

KOMORI TÜNDE

A BUDAVÁRI KIRÁLYI PALOTA PORCELÁN LELETANYAGÁNAK KUTATÁSA ÚJ SZEMPONTOK ALAPJÁN

KUTATÁSTÖRTÉNET

A magyar földről előkerült kínai porcelánok kutatástörténetét jelen tanulmányban a teljesség igénye nélkül kíséreltem meg összefoglalni, melynek alapvető célja rávilágítani, jelenleg hol áll a kínai porcelánkutatás Magyarországon. A teljes hazánkban előkerült leletanyag feltérképezése azonban hiánypótló munka lenne, valamint képet adna a tárgytipus magyarországi elterjedéséről.

Magyarországon a két legnagyobb tekintetű leletegyüttes Budáról és Egerből került elő, ezek közül az egri valamivel gazdagabb. Az egri anyagról átfogó elemzés tavalyig nem készült, az is egy szakdolgozat¹ formájában. Az ásatások bemutatása során Kozák Károly röviden foglalkozik a kínai porcelánokkal, de már akkor megemlíti, hogy ez tekinthető az ország legnagyobb porcelán leletanyagának.² A budai anyag egyik jelentős részét képezik a palotai ásatásokból előkerült darabok, melyeket Holl Imre publikált.³ Ez a feldolgozás tekinthető eddig a legátfogóbb kísérletnek a kínai porcelánok hazai kutatásában, amely később állandó hivatkozási alapot jelentett a többi leletegyüttes értelmezésében. A palotán kívül Budán a polgárvárosból is jelentős mennyiségű porcelán ismert, eddig a Pasa Palotából, a domonkos kolostorból, a Szent György térről, a Tóth Árpád sétányról; valamint a külvárosokban a Vizivárosból. A Pasa Palota anyaga egyelőre publikálatlan. A domonkos kolostor néhány darabjáról Holl Imre közli mind a palotásatások kora újkori leleteinek anyagközlésében,⁴ mind a magyarországi külföldi kerámiáról írt cikksorozatában.⁵ A Szent György téri darabokat Tóth Anikó említi rövid leírással,⁶ de elemzésükre nem tesz kísérletet. A Tóth Árpád sétányon

előkerült darabok szintén közöletlenek. A Vizivárosból számos helyről kerültek elő töredékek, így a Gyorskocsi utcából, a Hunyadi János útról, a Kacsá utcából és a Ganz utcából. A Gyorskocsi utcából és a Hunyadi János útról előkerült darabok közül Holl Imre közöl néhányat cikksorozatában.⁷ A Kacsá utcai és Ganz utcai darabokat Éder Katalin közli, rövid elemzésében a 17. századra keltezi őket.⁸ Buda tekintetében meghatározó tanulmány Gerelyes Ibolya tanulmánya az itt előkerült szeladonedényekről,⁹ ugyanis felhívta a kutatás figyelmét erre a típusra.

A budai és az egri anyag mellett jelentős leletegyüttes továbbá a szolnoki, melyet Kovács Gyöngyi publikált.¹⁰ A leletanyag mérete mellett maga a publikáció is úttörőnek számít a porcelán kutatástörténetében, ugyanis itt először esik szó bővebben a gyártástechnikáról, valamint először látunk kísérletet egy szűkebb időhatár megadására a magyarországi porcelánokat illetően. Kovács Gyöngyi az írásos források alapján a 16. századra tette a kínai porcelán magyarországi elterjedését,¹¹ valamint megállapította, hogy a hazánkban előkerülő darabok többsége a Ming-dinasztia idejére keltezhető (1368-1644).¹²

Egy jelentősebb anyag került felszínre továbbá Szekszárd Jeni-palánkról, aminek elemzését Gaál Attila végezte el,¹³ a budai és egri analógiák alapján a 17. századra keltezte.¹⁴

A fenti nagyobb leletegyüttesek mellett néhány töredék formájában került még elő kínai porcelán Bajáról,¹⁵ a szegedi várból,¹⁶ és a szendrői végvárból.¹⁷

¹ ZAY 2013

² KOZÁK 1963. 131.

³ HOLL 2005

⁴ HOLL 2005. Abb. 106.

⁵ HOLL 2006. 27. kép

⁶ TÓTH 2002

⁷ HOLL 2006. 29-30. kép

⁸ ÉDER 2012. 162.

⁹ GERELYES 2004

¹⁰ KOVÁCS 1984

¹¹ KOVÁCS 1984. 52.

¹² KOVÁCS 1984. 53.

¹³ GAÁL 2005

¹⁴ GAÁL 2005. 207.

¹⁵ KOVÁCS 2006

¹⁶ HANCZ 2006

¹⁷ TOMKA 2002

A PORCELÁN GYÁRTÁSTÖRTÉNEK FORDULÓPONTJAI A 19. SZÁZADIG

A kutatók a mai napig vitáznak arról, mikor találták fel pontosan a porcelánt. Egyesek szerint a Wei¹⁸- (220-265) és Jin-dinasztiák (265-420) időszakában kezdődött meg a porcelángyártás, mások szerint azonban még korábbra, a Keleti Han-dinasztia (25-220) idejére a legmegfelelőbb helyezni a kezdeteit. Emellett vannak vélemények, miszerint a porcelán története egészen a Shang- (i.e. 1600-1046) és Zhou-korig (i.e. 1046-256) megy vissza,¹⁹ de a kutatás egyelőre a Han-dinasztia (i.e. 206 – i.u. 220) korát fogadja el a porcelán kezdeti időszakának.²⁰ A legkorábbi porcelánt proto-szeladonnak hívják. Ennek előállításakor a ma is

használt alapanyagokkal dolgoztak azzal a különbséggel, hogy nem mosták át és finomították olyan mértékben, mint napjainkban. Az égetési hőmérséklet azonban már akkor elérte az 1200-1230 °C-ot.²¹ A proto-szeladon nagyon gyorsan rendkívül népszerűvé vált. A Han-dinasztia időszakában már teljes szeladonkészleteket gyártottak. Ekkor a fő központok Zhejiang és Jiangsu tartományok voltak, tehát a Jangce alsó folyása (1. kép). Az itt gyártó műhelyek folyamatos fejlődésének köszönhetően a 6. századra kialakult az ún. fehérporcelán, ami a ma is ismert kínai porcelán első típusa volt. A fehérporcelán fontos részévé vált a mindennapoknak, lefektette a későbbi festett edények és a modern porcelán alapjait, illetve – kiszorítva a szeladont – Kína elsőszámú

1. kép. Kína tartományai

¹⁸ A kínai nyelvű kifejezések ill. hely- és személynevek átírásakor a ma nemzetközileg elfogadott és használt ún. *pinyin* (ejtsd: pinyin) latin betűs átírást használok. A kiejtés alapjai: <http://mandarin.about.com/od/pronunciation/a/How-To-Pronounce-Mandarin-Chinese.htm> (letöltés ideje:

¹⁹ DONG 2001. 66.

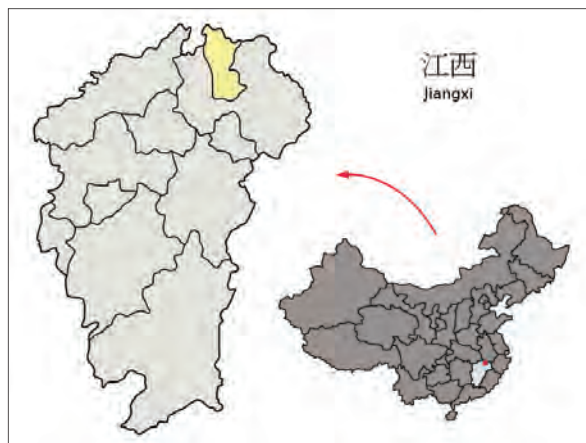
²⁰ CHENG-LI 1989. 23.

²¹ CHENG-LI 1989. 23.

porcelántermékévé vált.²² A porcelángyártás a Song-korban (960-1279) érte el csúcspontját, ami nemcsak a minőségben mutatkozott meg, hanem abban is, hogy ebben az időszakban terjedtek el a porcelángyártó műhelyek Kínában. Az általános vélemény szerint a máig világhíres kék-fehér porcelán (*qinghuaci* 青花瓷) pedig a 13. század második felében, a Yuan-dinasztia (1279-1368) uralma alatt ért be, habár már a Song-korban megjelent.

A porcelán a Ming- (1368-1344) és Qing-korban (1644-1911) élte virágkorát, ezt a két időszakot a porcelántörténetben egy korszaknak tekintik. A klasszikus kék-fehér porcelán mellett ekkor jelentek meg az ún. *wucai* 五彩, azaz ötszínű porcelánok is.²³ A Ming-korban a kék-fehér porcelán került a porcelángyártás élére annak ellenére, hogy előállítás a szeladonnál jóval egyszerűbb volt,²⁴ tehát nem igényelt olyan mértékű technikai és művészi felkészültséget. A 14. századtól a Jiangxi tartományban elhelyezkedő Jingdezhen (2. kép) lett Kína porcelánközpontja.²⁵ A kék-fehér darabokon kívül a vörös máz és a máz alatti vörös festés is hatalmas sikert aratott a korszakban, valamint a vörös mellett a sárgamáz porcelánok is népszerűek voltak, de a Ming-kori porcelánok általában is színesek voltak, felváltva használva a máz alatti és máz feletti festési technikát.²⁶

A Qing-kor porcelángyártásának tetőpontja a 17-18. század, ami Kangxi (1662-1722), Yongzheng (1723-1735) és Qianlong (1736-1795) császárok időszakát jelenti. Yongzheng és Qianlong császárok idején a gyártás elérte csúcspontját.²⁷ A Kangxi-korszakban megjelent egy új típusú díszítés, az ún. *famille rose*, vagy kínaiul *fencai* 粉彩 (vegyesmáz) ill. ritkábban *ruancai* 软彩 (puha színek), ami meleg, csendes színeivel vált népszerűvé Yongzheng, majd még inkább Qianlong császár uralkodása alatt, túlszárnyalva a többi porcelántípust²⁸ Szintén a Kangxi-korszakra jellemző az európai díszítéstechnikát követő rekesz-zománcos (*qiasi falang* 掐丝珐琅, *cloisonné enamel*) porcelánedények megjelenése és elterjedése. Rekesz-zománcos porcelánt csak Kangxi, Yongzheng és Qianlong császárok idejében gyártottak, Qianlong után a hanyatló porcelángyártás miatt nem akadt már mester, aki kivitelezni tudta volna ezt a magas szintű díszítéstechnikát.²⁹

2. kép. Jingdezhen elhelyezkedése

A LELETANYAG

Magyarországon a kínai porcelán régészeti szempontból való vizsgálata napjainkig egy kevésbé kutatott terület, melynek egyik legkiaknázatlanabb aspektusa a vonatkozó kínai szakirodalom ismerete. A hiánypótlásra tett kísérlet első lépéseként a budavári palotaásatások porcelánanyagának vizsgálatára került sor, egy szakdolgozat keretében.³⁰ A palotai anyag egy kisebb részét Holl Imre már publikálta,³¹ többségük azonban mindaddig közöletlen és feldolgozatlan volt, illetve leltározatlan is. Az utóbbiak egy részén megtalálható volt a pontos vagy kevésbé pontos lelőhely, de akadnak olyanok is, amelyeken semmi sem szerepel, ezekről nem eldönthető, honnan származnak. Az ilyen töredékeket a mai, tágabb értelemben vett Budai Vár területéről származó szórványoknak tekintem (a katalógusban:³² szórvány), megkülönböztetve ezeket a leltározott, palotaásatásokból származó anyag szórványaitól (a katalógusban: Palota szórvány).

A leletanyag többsége az 1948-1960 közötti palotaásatások során került felszínre³³ (a legfontosabb lelőhelyeket ld. 4. kép), de a budai Várkerület további részeiből is származik egy-egy töredék, mint a domonkos kolostor feltárásából,³⁴ vala-

²² CHENG-LI 1989. 28.

²³ HUANG 2010. 36-38.

²⁴ CHENG-LI 1989. 82.

²⁵ CHENG-LI 1989. 83.

²⁶ CHENG-LI 1989. 83.

²⁷ CHENG-LI 1989. 85.

²⁸ CHENG-LI 1989. 85-86.

²⁹ CHENG-LI 1989. 86.

³⁰ KOMORI 2014. A leletanyag rendelkezésre bocsátásáért köszönet illeti a Budapesti Történeti Múzeumot, valamint a múzeum középkori osztályának munkatársait. A dolgozat be-kötött formában a Budapesti Történeti Múzeum középkori szakkönyvtárában érhető el.

³¹ Holl 2005. és Holl 2006.

³² KOMORI 2014.

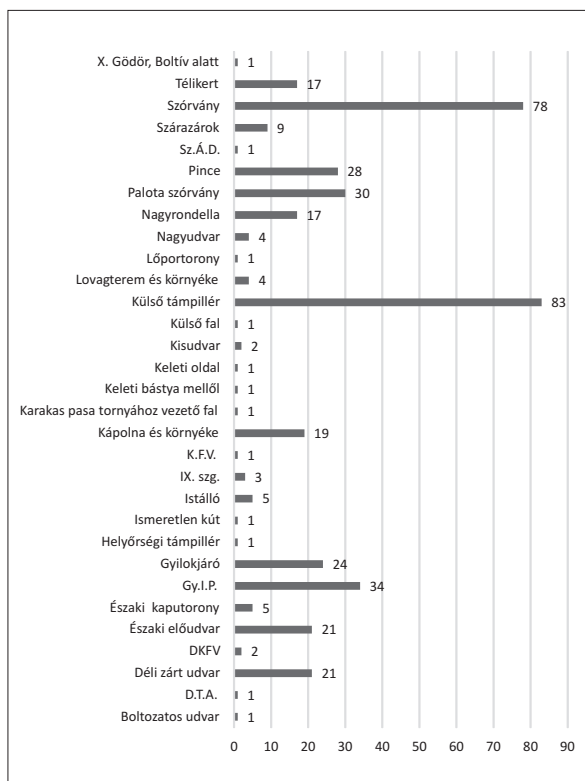
³³ Az ásatásokról: GEREVICH 1966., HOLL 2005.

³⁴ GYÜRKY 1969., GYÜRKY 1971., GYÜRKY 1976.

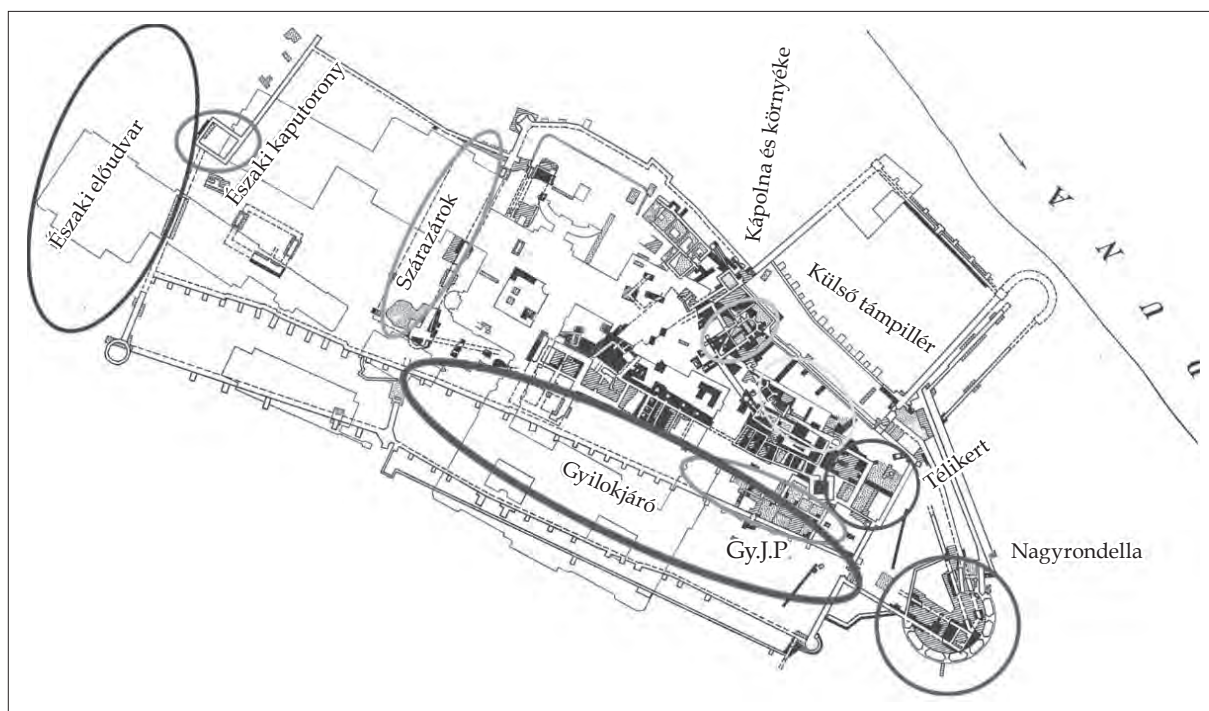
mint a Tóth Árpád sétányon,³⁵ Tárnok utcában,³⁶ Hunyadi János utcában, és a Pasa Palotában³⁷ végzett kutatások, ill. leletmentések során előkerült egyegy darab.

Az összes feldolgozott töredék 538 db (ezen felül 75 db értékelhetetlen méretű), melyből 418 katalógustétel született, ami azt jelenti, hogy legalább 412 db különálló edénnyel számolhatunk, figyelmen kívül hagyva a hat katalógustételt alkotó 75 db értékelhetetlen méretű töredéket.

Az összes edény mintegy negyede ismeretlen lelohelyről származik („szórvány”), összesen 80 db, valamint ehhez társul még 30 db „Palota szórvány”, ami a leltározott, palotaásatásokból származó, de közelebről meg nem nevezett lelohelyű darabokat jelöli. A 3. képen jól látszik, hogy a szórványok számához mennyiségben a *Külső támpillér* áll legközelebb 83 darabbal, majd a *Gy.J.P.* (Gyilokjáró alatti udvar pincéje) 34 db, *Pince* (nincs pontosítva, melyik) 28 db, *Gyilokjáró* 34 db, *Északi előudvar* 21 db, *Kápolna és környéke* 19 db, *Télikert* és *Nagyrondeella* 17-17 db, valamint *Északi kaputorony* 5 db és *Szárazárók* 9 db. A maradék tizenhét lelohelyről a palotán belül 1-3 db került elő, a palotán belüli lelohelyeket mutató térképre (4. kép) pedig praktikus okokból nem kerültek

3. kép. A palotán belüli lelohelyek megoszlása

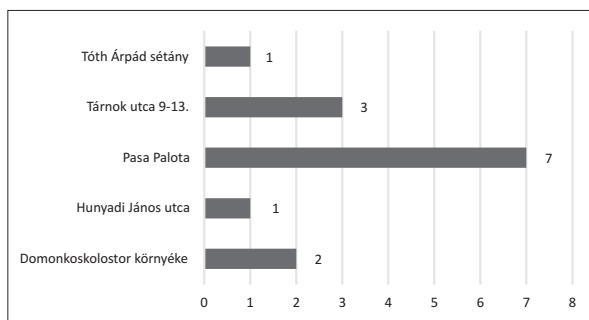

4. kép. A palotaásatás főbb porcelánlelohelyei. (Térkép jelölések nélkül: GEREVICH 1966. 8.)

³⁵ Gerő Győző leletmentése, 1957-1960. Publikálatlan, HOLL 2005 nyomán, 131.o. 154. lábjegyzet.

³⁶ ZOLNAY 1973.

³⁷ PAPP 2013.

5. kép. Porcelánleletek megoszlása a palotán kívül

fel. Volt továbbá 14 db töredék, melyek leltári kartonja nem került elő, illetve a leltárkönyvekben sem akadtam rájuk, ezek a katalógusban szintén „Palota szórványként” szerepelnek (részletes statisztika ld. 3. kép). A palotán kívüli ásatásokból „bekeveredett” néhány lelőhelyről származó töredékek megoszlását az 5. kép mutatja. Ezen jól látszik, hogy a legtöbb töredék a Pasa Palotában került felszínre.

TERMINOLÓGIA

Az anyag feldolgozása során megkísértem egy saját terminológia létrehozását, ami részben a kínai, részben az angol nyelvű irodalom magyar nyelvre való átültetéséből áll, mely elsősorban a kínai, és nem a nyugati étkezési szokásokhoz igazodik. Ennek megfelelően inkább utal az edények formájára, mint a nyugati értelemben vett funkciójára. A fentieknek megfelelően az egyetlen problémás elnevezés a csészék esetében merült fel. Az eddigi magyar irodalom ugyanis konzekvensen csészének nevez minden olyan edényt, ami talpgyűrűvel rendelkezik és formája megfelel a csésze fogalmának: gömbös testű, egyenes vagy kihajló peremű, füllel nem rendelkező, arányaiban magas falú edény, ami egyértelműen nem tál, függetlenül annak méretétől. Ennek oka a már említett kulturális különbségben keresendő, ugyanis könnyen elképzelhetőnek tartom, hogy amit a kínaiak rizses tálként használtak, abból nyugaton teás vagy kávécsésze lett. Mivel pedig a rizses tál napjainkig sem vált mindennapos használati tárgyá Nyugaton, így a magyar kutatás a nyugati fogalmi keretek között maradván csészeként határozza meg ezeket a tálat. Az angol nyelvű irodalmak³⁸ azonban már különbséget tesznek *bowl* és *cup* között, de a kínai irodalom talán még

határozottabban különíti el a két edényformát. Az angol nyelvű irodalomban általában *bowl*-nak nevezett formát a kínai irodalom *wannak* 碗, azaz evőcsészének vagy tálkának³⁹ nevezi; míg az angolul *cup*-ként meghatározott formát *beiként* 杯 találjuk meg a kínai irodalomban. Erre jó példa a Ming- és Qing-kor esetében az ezeken szereplő díszítéseket bemutató katalógus, amely egyben támpontként szolgál a különböző edényformák elkülönítéséhez, ugyanis azok megnevezése és ábrázolása mellett az edények méreteit is feltünteti.⁴⁰ A *cup* vagy *bei* esetében egyszerű a helyzet, itt könnyen átvehető a *csésze* fordítás, a *bowl* vagy *wan* tekintetében pedig a fent már többször említett kulturális különbségek miatt az evőcsészét elvettem és a *tálka* kifejezésnél maradtam. Tálkának határoztam meg tehát azokat az edényeket, melyek talpgyűrűvel rendelkeznek, gömbös testűek, egyenes vagy kihajló peremük van, nincs fülük és perem átmérőjük nagyobb, mint 9 cm. Probléma akkor adódik, amikor a perem átmérője nem kiszerezhető. Ebben az esetben az edény formája nem határozható meg pontosan, csak sejtethető. Peremmel nem rendelkező fenéktöredéknél pedig a talpgyűrű átmérője nyújthat támpontot. Praktikus megfontolásból (nagyobb edény, nagyobb méretek) a 4 cm-nél nagyobb talpgyűrű átmérővel rendelkező edényeket szintén tálkaként határoztam meg, az ennél kisebbeket pedig csészeként. A már bevett magyar szaknyelvi elnevezéseknek megfelelően *tálnak* hívom a vastagabb falú, laposabb edényformákat, melyek nem egyértelműen *tányérok*, illetve az olyan nagyméretű, magasabb falú edényeket, amik méreteik alapján jóval túlmutatnak a tálka fogalmán. A meghatározhatatlan töredékek esetében pedig az *edény* megnevezést használtam, de kérdőjelesen szerepelhet meghatározás nem kiszerezhető méretű daraboknál is, ha a töredékből következtetni lehet bizonyos edényformára.

Az itt felállított méretbeli határokat azonban egyes esetekben, stíluskritikai és formai alapokon rugalmasan kezelem, így a fent leírtaktól eltérő meghatározás is előfordulhat a katalógusban.

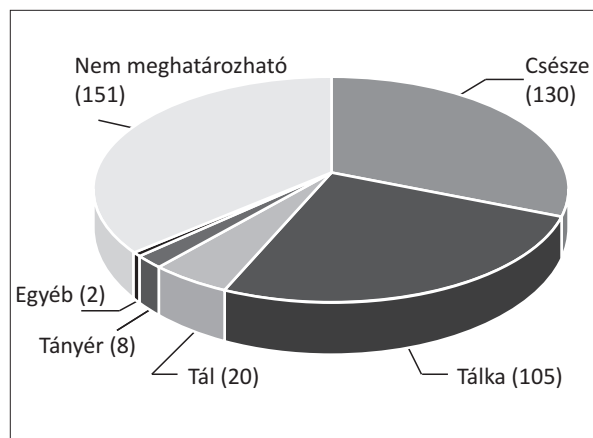
FORMAI TÍPUSOK

A 6. képen jól látható a különböző edényformák eloszlása, eszerint az általam feldolgozott anyagban 130 db csésze, 105 db tálka, 20 db tál, 8 db tányér, 1 db bögre vagy füles csésze, 1 db fedő,

³⁸ PÉLDÁUL: SJOSTRAND 2007, VAGY VALENSTEIN 1989.

³⁹ Magyar fordítás: BARTOS-HAMAR 2001. nyomán.

⁴⁰ LI 1987.

6. kép: Az edényformák megoszlása

valamint 151 db nem meghatározható edény található. A nem meghatározható kategóriában a legnagyobb valószínűséggel többségében az olyan töredékek vannak, amik csészéhez vagy tálkához tartoznak, mivel a tálak és töredékei könnyen megkülönböztethetők ezektől: a tálak jelentősen vastagabb falúak, a tányérok falának pedig hajlásszöge nagyban különbözik a csészék és tálkák hajlásszögétől, így ha elég nagyméretű a töredék, viszonylagos biztonsággal megállapítható az edényforma. Ezt figyelembe véve a csészék és tálkák szignifikáns túlsúlyban vannak a tálakhoz és tányérokhoz képest. Már Holl Imre is kiemelte, hogy a török kori, keleti eredetű díszkerámia anyagban – mind a fajszok, mind a porcelánok tekintetében – feltűnően hiányoznak a korszakban egyébként kedvelt palackok, korsók és nagyméretű talpas tálak. Ez a tea- és kávéivás szokásával hozható kapcsolatba.⁴¹ A kínai katalógusokat⁴² átnézve az általam feldolgozott anyagban uralkodóan előforduló tálkák és csészék, valamint tányérok és tálak nem kifejezetten ezek átformai változáson az idők folyamán, így egyelőre pusztán egy általános csoportosítás állítható fel anélkül, hogy egy tipokronológiai sor kialakítható lenne. Elmondható tehát, hogy a forma önmagában nem keltező értékű, inkább minőségbeli különbségek megfigyelésére alkalmas. A különböző falvastagságok és a profilok vizsgálata során egyfajta tendenciát figyeltem meg a látványosan jobb és rosszabb kivitelezésű darabok között. A formai csoportosítást teljes mértékben a budai anyagra alapozva alakítottam ki, további leletgyűttesek vizsgálata változtathat ezen.

⁴¹ HOLL 2005. 130.

⁴² Például: AYERS-KRAHL 1986. I-III., VALENSTEIN 1989., CHENG-LI 1989., TIE 2001. 1-2., TIE 2002. 1-5.

1. CSÉSZÉK

A leletanyagot formai szempontból a csészék uralkodnak. A klasszikus csészeforma legtöbbször kihajló peremű, gömbös testű, kisméretű, füllel nem rendelkező edény. Legnagyobb számban a kék-fehér csészék vannak jelen (7-12. kép), ami nem meglepő az egész anyagot tekintve. A kék-fehér csészék formai változatait az alábbi darabok képviselik.

Kínai porceláncsésze fenéktöredéke (7. kép),
Ltsz. 51.2352. Kat.⁴³ 55. Királyi Palota,
Pince szórvány

Kék-fehér porceláncsésze fenéktöredéke, kívül a talpgyűrű felett két párhuzamosan körbefutó csík, felette stilizált növényi minta töredékei, belül az alj körül egy körbefutó csík, az aljon virágminta. Ez a töredék képviseli a tömegáru:⁴⁴ festése elmosódott, hanyag, belül az aljon bazsarózsa, kívül növényi indás motívum. A kék-fehér csészék és tálkák többsége így néz ki, különbség a festésben mutatkozhat, de ott is csak abban, mennyire folyt meg a festék a máz alatt. Szinte minden darab máza legalább minimális szinten korrodálódott, és/vagy az égetés során keletkezett hibák vannak rajta. Ilyen hibák például kisebb-nagyobb lyukak a mázon, nagyobb cseppek vagy az edény oldalfalán, vagy a talpgyűrűjén. Emellett a máz nem teljesen fehér, inkább kékes, néha zöldes-türkiz színű.

Kínai porceláncsésze fenéktöredéke (8. kép),
Ltsz. 52.680. Kat. 134. Gy. J. P.

Kék-fehér porceláncsésze aljtöredéke, kívül a talpgyűrűn két körbefutó csík, az alj felett újabb körbefutó csík, felette növényi motívum, belül az alj körül két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon barack motívum. Ez a darab szintén egy nagyobb számú csoporthoz tartozik, bár a maga nemében egyedülálló. Az aljon barackmintát láthatunk, festése igényes, a minta szépen kidolgozott, a festék sehol nem folyt meg. Máza jó állapotú, fehér színű, az edény tehát egy jó minőségű darab. A barack minta igen gyakori a porcelánokon a budai anyagban, de az ilyen igényesen kidolgozott festés már kevésbé. Barackkal díszített edények nemcsak csésze, hanem tálka formájában is előfordulnak, sőt, nagyobb számban is vannak jelen, mint csésze méretű társaik. Ezek az edények általában vastagabb falúak, mázuk rosszabb minőségű, festésük is hanyagabb.

⁴³ KOMORI 2014. katalógusa

⁴⁴ „tömegáru” elnevezés ZAY 2013 nyomán

Kínai porceláncsésze fenéktöredéke (9. kép), Ltsz. 51.20. Kat. 40. Gy.J.P., 3.R. 516-886/11.7-12 m.

Kék-fehér porceláncsésze fenéktöredéke, kívül a talpgyűrűn két körbefutó csík, felette egy újabb csík, afelett pedig minta töredéke, belül az alj körül körbefutó csík, benne sziklán ülő madár. Eredetileg 3 darabból összeragasztva, amiből egy letört. Az aljon lévő madár díszítés szintén egy gyakori megoldás porceláncsészéken. Színvonalasabb és kevésbé színvonalas megoldásokkal találkozhatunk a palota leletanyagában, de csak csészéken figyeltem meg ez a motívumot, tálka méretű edényeken nem. Ezek a csészék mindig vékonyabb falúak, mázuk egyenletes és fehér színű.

A többséget képviselő típusok mellett akadnak kisebb számban, vagy csak egy-egy darabbal reprezentáltak is, melyekre például az 10-12. kép töredékei mutatnak.

Kínai porceláncsésze peremtöredéke (10. kép), Ltsz. 51.737.a. Kat. 97. Gy.J.P. 516-881/10-11 m. 3.R. 1951. VI. 23. Holl

Kék-fehér porceláncsésze hullámos perem- és oldaltöredéke, kívül a perem alatt azzal párhuzamosan futó csík, az oldalfalon lótuszvirágot ábrázoló növényi díszítéssel, belül szintén a perem alatt azzal párhuzamosan körbefutó csík, az oldalfalon pedig növényi díszítés, 6 darabból összeragasztva. Ez a típus képviseli a legtöbb ilyen darabot, melynek pereme és oldalfala is hullámos kiképzésű, a perem alatti szokásos csík is ezt a hullámot követi. Oldalfalát kívül-belül virágmotívum díszíti, kívül lótuszvirággal. Az edény fala nagyon vékony (kb. 0,1 cm), festése igényes, máza teljesen fehér, tehát egyértelműen a magasabb színvonalú darabok táborába tartozik.

Kínai porceláncsésze peremtöredéke (11. kép) Leltározatlan, Kat. 385. Szórvány

Kék-fehér porceláncsésze perem- és oldaltöredéke, kívül a perem alatt egy körbefutó csíkkal, az oldalán növényi mintával (hosszú, vékony levelek), belül a perem alatt egy körbefutó csíkkal, valószínűleg hozzátartozik a l.sz.n.7-10. (Kat. 313., 386-388.). Szinte minden tekintetben az előző típushoz hasonló, azzal a különbséggel, hogy fala és pereme egyenes és a díszítéshez használt festék színe egy árnyalattal sötétebb. Ebből a típusból azonban jóval kevesebb van jelen Budán, mint a hullámos kiképzésűekből.

Kínai porceláncsésze peremtöredéke (12. kép), Ltsz. 52.915. Kat. 136. Kápolna mellett, X/A. személgödör

Kék-fehér porceláncsésze peremtöredéke, kihajló peremmel; kívül a perem alatt két párhuzamosan körbefutó csík, alatta elmosódott, szerteágazó virágminta, belül a perem alatt kettő, az alj körül egy (vagy talán szintén kettő) párhuzamosan körbefutó csík. Egyedi darabnak számít, mert ez az egyetlen töredék található belőle az általam feldolgozott anyagban, nemcsak festését, de peremkiképzését tekintve is. Ilyen dőlésszögű peremmel ugyanis a kihajló peremű tálkánál találkozunk, a csészéké általában vagy egyenes, vagy ennél erősebben hajlik ki. De a perem mellett a festése is szokatlan: a bal alsó sarokban látható bazsarózsa részlete és a belőle szerteágazó apróbb indás virágok teljesen megszokottak, de ennyire még a legalacsonyabb színvonalú darabokon sincs megfolyva, vagy ez esetben inkább elkenődve a festés. A töredék anyaga, máza és kiképzése azonban inkább a jobb minőségű darabok felé hajlik, így megítélése nem egyszerű. Valószínűleg egy jobb minőségűnek szánt, de rontott közepkategóriás edényről lehet szó.

A kék-fehér csészék mellett megjelennek monokróm változatok is. A magyar kutatás a kívül egyszínű (vörös, kávébarna vagy halvány türkiz) mázzal bevont edényeket monokrómnak hívja,⁴⁵ habár alapvetően ezek is kék-fehér porcelánok. A budai monokróm csészék típusaira példák a 13-15. képen látható töredékek.

Kínai porceláncsésze peremtöredéke (14. kép), Ltsz. 66.239.2. Kat. 174. Külső támpillér, 490-950/6-7m 4R

Porceláncsésze perem- és oldaltöredéke kívül világos kávébarna mázzal, belül díszítés nem látható, pereme kihajlik.

Kínai porceláncsésze töredéke (15. kép)

Ltsz. 66.229.9. Kat. 169. Palota szórvány
Porceláncsésze töredéke nagyon enyhén kihajló peremmel, kívül kávébarna mázzal, ami a perem alatt kezdődik és a talpgyűrű aljától 0,2 cm-re véget ér, belül a perem alatt és az alj körül két-két párhuzamosan körbefutó csík. Az aljon gyümölcskosár, máza enyhén kékes, 3 darabból összeragasztva, restaurált.

⁴⁵ HOLL 2005. 145.

Kínai porceláncsésze töredéke (16. kép),
Leltározatlan, Kat. 314. Szórvány
Porceláncsésze oldal- és aljtöredéke, kívül szeladonmáz, belül a perem alatt és az alj körül két-két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon tájkép részlete látható, restaurált.

A 15-16. képek darabjai a jó minőségű darabokhoz képest igen gyakoriak. Tulajdonképpen akár egy csoportba is sorolhatók, mert mindkét típus kívül egyszínű mázzal, belül kék, általában az aljára festett díszítéssel rendelkezik. Az egyedüli eltérés a külső részen megjelenő máz színe, ami vagy kávébarna, vagy halvány türkiz. Ez utóbbi nagyon hasonlít a porcelánt megelőző szeladon edényeket borító máz színére, ezért dolgozatomban erre a színre a „szeladonmáz” kifejezést használom. A szeladonmáz típus (16. kép) leggyakoribb díszítése a belső oldalon, az aljon megjelenő tájkép, ami mindig rendkívül színvonalas munka. A töredékek anyaga is jó minőségű porcelán, az edények fala vékony, profiljuk egyenletes. Egyes darabok kihajló pereműek, míg mások teljesen egyenes oldalfallal rendelkeznek. A tájképes díszítés mellett azonban megjelenik a gyümölcskosár is (15. kép), valamint profilban valamennyire eltérően a lóbusz egy kifinomultabb változatával szintén találkozunk. Akár ide sorolható még a 14. képen látható töredék is, de mivel csak az oldalfala és a pereme maradt meg, nem tudni, milyen minta díszítette a belső rész alját. Szintén ide tartozónak tekinthető a 13. kép csészéje, melyet kívülről szintén kávébarna máz borít, de a perem alatt bekarcolt levélminta látható. Ez a darab szintén egyedinek számít ebben a leletanyagban, az edény profilját közelebről megnézve ugyanis nemcsak a díszítésében, de formájában is eltér a többi tárgytól.

2. TÁLKÁK

A másik meghatározó edényforma Budán a tálka, melyet a magyar szakirodalom csészeként tart számon. Érdemes azonban különbséget tenni, mert ha megnézzük ezeket az edénytípusokat, bizonyos eltérések megfigyelhetők a csészékkal szemben. Az első szembeszökő különbség, hogy a budai anyagban nem találok olyan monokróm edénnyel, amit teljes bizonyossággal tálkának (vagy akár tálnak, tányérnak) lehetett meghatározni. Emellett maguk az edényformák is mutatnak némi eltérést, ami ha a fenéktöredékeken nem is, de a peremeken jól látszik.

Kínai porcelántálka peremtöredéke (17. kép),
Ltsz. 51.874. Kat. 103. Pince, 495-931/2.80
1.R

Kék-fehér porcelántálka peremtöredéke, kihajló peremmel, kívül a perem alatt két párhuzamosan körbefutó csík, az oldalfalon növényi indás és virág díszítés. Belül a perem alatt három párhuzamosan körbefutó csík, az első és második csík között geometrikus minta fut körbe.

Kínai porcelántálka fenéktöredéke (18. kép),
Ltsz. 51.567. Kat. 86. Nagyudvar,
566-983/3.50 m. 6R

Kék-fehér porcelántálka töredéke, kívül a talpgyűrűn kettő, felette még két körbefutó csík, fenékén bélyeg részlete; belül az alj körül két körbefutó csík, alsó részén egy szárról nőtt két virág képe.

Szembeszökő, hogy a 17. képen lévő töredék, pereme erősen kihajlik, oldalfala azonban egyenesebb, csak minimálisan gömbölyödik. Profiljában nagyon hasonlít erre a darabra a 24. kép töredéke, de mind festésében, mind máza színében különbözik, illetve fala is jóval vékonyabb.

A 17. kép csészéjéhez igen közel áll a 18. kép fenéktöredéke, melynek nemcsak máza, de festése is indokolja egy csoportba sorolásukat. A két edény anyaga jó minőségű porcelán, festésük igényes, mázuk enyhén kékes színű. A fenéktöredéken látható bélyegtöredék szintén azt bizonyítja, hogy a magasabb színvonalú darabok közül került ki, ugyanis bélyegtöredék a budai anyagban a tömegáruként meghatározott típusokon nem figyelhető meg.

Kínai porcelántálka fenéktöredéke (19. kép),
Ltsz. 52.923. Kat. 139. Téli kert, 884-489

Kék-fehér porcelántálka fenéktöredéke, belül az alj körül két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon növényi díszítés (barack vagy gomba) töredéke, kívül a talpgyűrűn 3 párhuzamosan körbefutó csík, kívül az oldalán amorf vonalkázott minta.

Kínai porceláncsésze fenéktöredéke (20. kép),
Ltsz. 60.2.1. Kat. 151. Külső támpillér,
486-935

Kék-fehér porcelántálka aljtöredéke, kívül a talpgyűrűn három párhuzamosan körbefutó csík, az oldalon növényi indás díszítés, belül az alj körül két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon növényi díszítés töredéke.

Kínai porcelántálka töredéke (21. kép)

Ltsz. 66.153.1. Kat. 165. Tárnok u. 9-13.,
Zolnay

Kék-fehér porcelántálka töredéke, a peremen és alatta duplán körbefutó csíkkal, a csíkok között mintával, oldalán virággal, belül az alján virágmintával, az oldalán szintén két körbefutó csíkkal, restaurált.

Kínai porcelántálka fenéktöredéke (22. kép)

Ltsz. 61.66.1. Kat. 162. Kápolnától délre,
946-487/4,80-5,80 m. 3R

Kék-fehér porcelántálka fenéktöredéke, az enyhén kékes máz alatt belül az aljon barack, kívül a talpgyűrűn két párhuzamosan körbefutó csík, oldalának alsó részén virágminta töredéke.

Kínai porcelántálka peremtöredéke (23. kép)

Ltsz. 51.873. Kat. 102. Pince, 497-930/0,5 m
felső réteg

Kék-fehér porcelántálka peremtöredéke, pereme kihajló és hullámos, amit arra merőlegesen az oldalfal kiképzése is követ, kívül a peremmel párhuzamosan körbefutó csík, alatta barkaszerű növényi díszítés. Belül a peremet követő kék csíkra merőlegesen, az oldalfal bordáján két párhuzamos csík, két oldalán gyümölcs és növényi díszítés.

Kínai porcelántálka peremtöredéke (24. kép)

Leltározatlan, Kat. 312., Szórvány

Kék-fehér porcelántálka peremtöredéke, kívül-belül a perem körül körbefutó csíkkal, kívül virágmintával.

A 19-20. képek mutatják az „középkategóriás” tálkák egy-egy reprezentatív darabját. Formájuk, falvastagságuk arányai és festésük meghaladja a tömegáru színvonalát, de nem éri el például a bélyeggel ellátott, akár Budán előkerült edényekéit. A két töredék motívumkincse nagyon közel áll egymáshoz, a 19. kép tálkájának alján gomba⁴⁶ részlete látható, és ugyan a 20. kép tálkájának díszítése töredékesen maradt meg, a részletből szintén gombára, esetleg barackra lehet következtetni. Külső oldalukon is az alj feletti részen körbefutó sorminta nagyon hasonló csakúgy, mint mázuk színe és anyaguk: közepes minőségű porcelán, nagyon enyhén kékes színű mázzal, amin égetési hibák (például apróbb lyukak) figyelhetők meg. Ilyen minőségű edények bőven jelen vannak a tárgyalt leletanyagban, csakúgy, mint a 21-22. képeken ábrázolt darabok által képvi-

selt tálkatípus. A 21. képen lévő töredék a nagyon alacsony minőségű tömegáru iskolapéldájaként is felfogható és az összes töredék jelentős hányadát képezi, de Buda mellett Egerben is az anyag kb. egyharmadát teszi ki.⁴⁷ Ezen edények festésük mellett kialakításukban is messze elmaradnak a színvonalasabb daraboktól, átlagosan vastagabb falúak, profiljuk aránytalanabb, mázuk gyengébb minőségű. A díszítések erősen sematikusak, gyakran alig vagy nagyon nehezen felismerhető mintákkal. A 22. képen lévő töredék kicsivel jobb minőséget képvisel, ám még nem éri el a 19-20. képen lévőkre jellemző színvonalat, kialakítása ugyanis egy kicsit nehézkesebb, talpgyűrűje vastag, profilja nem olyan könnyed, mint elegánsabb társaié. A budai tálkák között unikálisnak számít a 23. képen szereplő tálka (esetleg tányér/tányérka?) peremtöredéke. Kiképzése hullámos, peremével együtt, mint ahogy azt láttuk a 7. képen szereplő csészén, formája azonban teljes mértékben eltér attól. Oldalfala ennek az edénynek is nagyon vékony (0,1-0,2 cm között), festése ügyes kezű mesterre vall, máza nagyon jó minőségű, szinte teljesen fehér üveg-máz.

3. EGYÉB (25-28. kép)

A csészéktől és tálkáktól eltérő edényformák töredékes mennyiségben képviseltetik magukat, közülük a legnagyobb számban pedig a tálak fordulnak el. Ezek a tálak nemcsak a lapos, nagy átmérőjű edényeket jelentik, hanem több olyan, a tálkákhöz hasonló formájú edényt, melyek mérete túlhalad a tálkának hívható forma ésszerű határain.

Kínai porcelántányér töredéke (25. kép)

Ltsz. 51.2760. Kat. 63. Gy.J.P.

519-890/10.00-10.50 m 3.R.

Kék-fehér porcelántányér peremtöredéke, pereme hullámos, belül a perem alatt három körbefutó párhuzamos csík, a felső két csík között minta: körbefutó kék hullámvonal, a hullámok között vonalkázott mezőben öt kisebb kör képez egy nagyobb kört, a tál oldalán is díszítés töredéke látható. Kívül szintén körbefutó három párhuzamos csík, a felső kettő között indás díszítés, a párhuzamos csíkok alatt függőleges, párhuzamos bevésések, bennük szeladonzöld máz.

⁴⁶ Már Holl Imrénél is: HOLL 2005. 142.

⁴⁷ ZAY 2013. 37.

Kínai porcelántányér töredéke (26. kép)

Ltsz. 60.3.2., Kat. 152., 926-456

(valamilyen kút – Téli kert?)

Kék-fehér porcelántányér peremtöredéke, belül a perem alatt két párhuzamosan körbefutó csíkkal, alatta virágminta, kívül a perem aljánál körbefutó párhuzamos csíkokkal, a csíkok alatt szintén virágminta töredéke. Két darabból összeragasztva, hozzá tartozik még két leltározatlan darab.

Kínai porcelánedény fedele (27. kép)

Leltározatlan, Kat. 248. Külső támpillér,

492-952/4.50 2.R.

Kék-fehér porcelánfedő töredéke, kívül a perem körül körbefutó csík, felette szalagos sorminta, oldalfalán növényi díszítés részlete, belül nem látszik festés.

Porcelánedény oldaltöredéke (28. kép)

Leltározatlan, Kat. 141. 521-889 1 m.

Kék-fehér porceláncsésze (vagy bögre?) oldaltöredéke, kívül az alj körül körbefutó három párhuzamos csík, oldalfalán leveles díszítés és egy fül alsó része, belül nem látszik díszítés.

Tányérnak a formára laposabb tálakra hasonlító, de jóval vékonyabb falú edényeket nevezem (25-26. kép). Ezen formák töredékességük miatt jelenleg nem alkalmasak bővebb elemzésre, ebben az esetben ismét a magyar anyagra való tágabb kitekintés szolgálna elegendő információval valamilyen konkrét rendszer vagy tipológia kialakításához. A fenti formákon kívül megtalálható az anyagban egy darab fedő és egy darab olyan csésze vagy bögre töredéke, amin egy fülindítás töredéke látható (27-28. kép). A fedő teljes mértékben egyedi ebben az anyagban, sem hozzá tartozó egyéb töredékeket, sem edényt nem tudtam azonosítani. A fülindítást hordozó oldaltöredék pedig anyaga, festése és máza alapján újkorinak tűnik, ráadásul talán nem is kínai gyártmány.

DÍSZÍTÉSEK

A kínai porcelánok legismertebb, legelterjedtebb és legnépszerűbb típusa az ún. kék-fehér porcelán (*qinghuaci*), mely pontos megjelenési ideje a mai napig vitatott kérdés a kínai kutatók között is. Az azonban kevésbé vitatott, hogy térhódítása a Yuan-dinasztia uralma alatt kezdődött meg jelentősen, de a Ming-korban terjedt el globális szinten és vált világhírűvé, ezzel együtt világszerte keresetté – egészen napjainkig.

A kék-fehér porcelánokat az üvegmáz alatti kobalt festéssel állítják elő, melyet a félig kiégetett edényen végeznek el, amire ezután rákerül az üvegmáz, végül ismét kiégetik, immár magasabb hőfokon. Minden elképzelhető edényforma képviselve van a kék-fehér típuson belül, a budai palotaásatások leletanyagának pedig 80%-át teszi ki. A típuson belül az alcsoportok a máz és az alatta lévő festés színe és minősége alapján különíthetők el, valamint jelentőséggel bírhat itt a máz minősége is. Már Holl Imre is használta az ún. *orange peel* jelenséget a mázon (annak egyenetlensége), mint keltező értékű jellemzőt a palotai anyag egy részének közlésekor.⁴⁸ Számos darabon megfigyelhető egyenetlen máz, amit helyenként korrodált a közeg, amiben az eltemetődés óta tartózkodott. Ezeknek általában festése is hanyagabb, elmosódottabb vagy megfolyt, ami egyszerűen az edény minőségére is utalhat, nemcsak korára (29-35. kép).

Véleményem szerint alapvető fontosságú megkülönböztetni a császári rendelésre és a piacra gyártott darabokat, ugyanis úgy tűnik, hogy a budai anyag túlnyomó része az utóbbi kategóriába sorolható. A kétféle igényt kiszolgáló műhelyek gyártmányai között komoly minőségbeli különbségek figyelhetők meg mind anyag, mind díszítés tekintetében. Ez a különbség nem csak abban az esetben szembeszökő, ha a magyar földből előkerült darabokat összehasonlítjuk a nemzetközi gyűjteményekben megjelenő, hajóroncsokból vagy korábbi gyűjtőktől származó darabokkal, hanem akkor is, ha a különböző magyarországi lelőhelyek anyagait összehasonlítjuk. Egyelőre nem volt lehetőségem a teljes magyar anyag áttekintésére, egy tavaly elkészült szakdolgozatnak⁴⁹ köszönhetően azonban képet kaphattam az egi anyagról, amely tudomásom szerint az egyetlen, mennyiségben Budát megközelítő porcelán lelet együttes az országban. Ez alapján elmondható, hogy a budai anyag jelentősen elmarad az egi színvonalától. A Zay Orsolya által tömegárunak nevezett csoport⁵⁰ Egerben is a leletanyag nagyobbik részét képezi, Budán azonban a palota területéről előkerült töredékek inkább 80%-át.

A kék-fehér porcelánokon megjelenő motívumok változatossága miatt ebben a dolgozatban csak a feldolgozott anyagban megjelenő, a képviselt korszakhoz releváns motívumokkal foglalkoztam. Egy a Ming- és Qing-kori porcelánokon előforduló motívumokat felvonultató katalógus-

⁴⁸ HOLL 2005. 131.⁴⁹ ZAY 2013⁵⁰ ZAY 2013.37. ill. 20-25. képtábla

sorozat⁵¹ alapján kíséreltem meg beazonosítani a Budán napvilágra került porcelánokon megjelenő motívumokat. Kísérletem azonban egyelőre nem nevezhető maradéktalanul eredményesnek, inkább kezdő lépésként fogható fel, ugyanis az edényeken megjelenő ikonográfia elemzése a magyarországi áruk nemzetközi kontextusban való elhelyezésének egyik fontos állomása, amely további kutatásokat igényel.

A biztos lábakon álló azonosítás hiányának ellenére is bizonyos általános tendenciákat sikerült megfigyelnem és a legalapvetőbb motívumokat sikerült beazonosítanom. Az ilyen motívumokkal ellátott darabok egy-egy reprezentatív darabjának leírása olvasható az alábbiakban.

Kínai porceláncsésze töredéke (29. kép),
Ltsz. 51.1539. Kat. 34. Budavári Palota, szórvány, 1950

Porceláncsésze töredéke, kívül kávébarna máz; belül a máz alatt késsel virágmotívum.

Kínai porceláncsésze töredéke (30. kép),
Ltsz. 52.916. Kat. 137. Téli kert, 84 6-491

Kék-fehér porceláncsésze alj- és oldaltöredéke, kívül a perem alatt és a talpgyűrűn két-két párhuzamosan körbefutó csík, oldalfalán sematikus, indás növényi díszítés. Belül a perem alatt és az alj körül két-két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon virágminta, kívül a perem alatti csíkozásnál rontás nyoma – beszaladt egy harmadik csík is. Két darabból összeragasztva, restaurált.

Kínai porcelántálka fenéktöredéke (31. kép),
Ltsz. 61.65.1. Kat. 161. Külső támpillér

Kék-fehér porcelántálka fenéktöredéke, belül az alján két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon levélminta, körülötte sematikus levelek, kívül a talpgyűrűn egy vékonyabb, felette egy vastagabb körbefutó csík, oldalán fodros díszítés, fenekén szintén egy körbefutó csík, talpgyűrűje teljesen megmaradt.

Kínai porceláncsésze fenéktöredéke (32. kép),
Ltsz. 52.991., Kat. 140., Pince, 485-924/3 m 3.R.

Kék-fehér porceláncsésze aljtöredéke, kívül a talpgyűrűn két párhuzamosan körbefutó csík, az oldalfalon minta töredékei, belül az alj körül két párhuzamosan körbefutó csík, benne barackminta részlete.

Kínai porcelántálka töredéke (33. kép),

Leltározatlan, Kat. 325. Szórvány

Kék-fehér porcelántálka oldal- és fenéktöredéke, kívül a perem alatt két párhuzamosan körbefutó csík, oldalfalán tájkép részlete (hegy, mögötte pavilon), az oldalfal alsó részén szintén egy, a talpgyűrűn pedig ismét két párhuzamosan körbefutó csík. Belül a perem alatt és az alj körül két-két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon díszítés töredéke látszik, restaurált.

Kínai porcelántál aljtöredéke (34. kép),

Ltsz. 51.919. Kat. 109. Gy.J.P. 514-884/10-11 m. 3. R.

Kék-fehér porcelántál aljtöredéke, belül stilizált sárkánymotívum és szalagos kerék (?) részlete, kívül bélyeg, felirat vagy minta nagyon apró töredéke. Két darab összetartozó töredék, az egyik három, a másik két darabból összeragasztva.

Kínai porcelántálka peremtöredéke (35. kép),

Ltsz. 52.408. Kat. 129. Téli kert, 58. sz.g.

(csigalépcső előtt), 1952.06.10. Holl

Kék-fehér porcelántálka perem- és oldaltöredéke, pereme hullámos, a perem alatt azzal párhuzamosan körbefutó csík, alatta az oldalfalon tájkép vágatató lóval, belül az oldalfal aljhoz közeli részén festés töredéke.

A tárgyalat leletgyűttesben a kínaihoz képest kis számban képviseltetnek bizonyos motívumok. A legnagyobb hiátus talán az emberalakos ábrázolás terén figyelhető meg. Az általam feldolgozott töredékek között nem akadtam ilyen darabra, de a BTM-en belül is mindössze egy kiállításban őrzött tányér képviseli ezt a kategóriát, ami két labdázó gyereket ábrázol a tóparton.⁵² Ennél jóval gyakoribb azonban különféle növényi ábrázolások előfordulása, amik között megtalálhatók a hagyományos kínai motívumvilág alapvető elemei: a lótuszvirág (29. kép), a bazsarózsa (30. kép), a banánlevél (31. kép), a barack (32. kép), valamint a kínai festészetet részben meghatározó tájkép (33. kép). A növényeken kívül azonban néhány állatot ábrázoló kék-fehér porcelán is képviselteti magát Budán, melyek között találkozhatunk madárral (9. kép), oroszlánál (34. kép), de még lóval is (35. kép). Ezek részletes elemzése még a jövő feladatai közé tartozik, de mindenképp elengedhetetlen a magyar anyag keltezési időhatárainak szűkítése érdekében.

⁵¹ TIE 2001. 1-2. és TIE 2002. 1-5.

⁵² HOLL 2006. 31. kép.

A kék-fehér porcelánokon kívül képviselteti magát egy monokróm mázas csoport is, melynek reprezentatív tagjait és leírásukat már a formai típusoknál részleteztem. A motívumkincs nem változik a különböző színezési és mázazási technikákban, a tárgyalt anyagban pedig a monokróm darabokon ugyanaz a motívumkincs jelenik meg, mint a kék-fehér töredékeken.

KELTEZÉSI LEHETŐSÉGEK

A porcelánok keltezése a magyar kutatás egy mai napig kérdéses aspektusa. Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen ezzel még feltalálóiknak, a kínaiaknak is akadnak problémáik. Az egyik elsődleges jellemző, ami megnehezíti a datálást, hogy a készítéstechnika és az anyag alapvető összetétele olyan minimális mértékben változott a gyártás története során, hogy szabad szemmel szinte lehetetlen megállapítani a különbséget. Az edényeken feltűnő díszítés, a felhasznált motívumkincs pedig szintén nem mutat olyan markáns különbségeket, ami biztos alapot nyújthatna a keltezéshez. Az alábbiakban bemutatom, milyen keltezési lehetőségekkel talákoztam az eddigi feldolgozás során, valamint hogy ezek alapján mi állapítható meg a budai anyagról.

RÉTEGVISZONYOK

A porcelánokat rétegvizonyok alapján keltezni nem olyan egyszerű, mint a legtöbb más típusú tárgy esetében. Díszkerámia lévén, a készítés idejét a legritkább esetben jelezheti réteg, főleg ha arra gondolunk, hogy nagy valószínűséggel nagy becsben tartott edények voltak, így évtizedekig, akár évszázadokig is őrizhették, mielőtt a szemétre került volna. Ezt bizonyítja a javított darabok nagy számban való előfordulása: összesen 29 edény esetében figyeltem meg egy átlagosan 1 mm átmérőjű, szabályos, az edény falán át nem haladó fúrt lyukat, ami egyértelműen javításra utal (36. kép). Ez alapján az eltört edényeket egy vékony drót darabbal erősítették újra össze. Ezt az elméletet megerősíteni látszik az egyetlen olyan darab, amin a lyukban megmaradt a fémdarab, amit a javítás során felhasználtak. A budai palotaátadások esetében pedig még nehezebb a helyzet, hiszen ismerve annak történetét tudjuk, hogy a török kor utáni „nagytakarítás”, valamint a palota felújítása során a feleslegessé vált tárgyakkal töltötték fel a falszorosokat és a korábbi ill. ekkor létrehozott szemét- és tároló gödröket. Ezért csak nagyon kevés olyan helyzet adódott a feltárások

közben, amikor jól keltezhető rétegből, azt támogató tárgyak kíséretében került elő porcelán-edény töredéke. Erre példa egy tál néhány töredéke, melyek a palotát átszelő sziklaárok negyedek, jól keltezhető rétegből kerültek elő érmek kíséretében, amik a 13. századtól 1568-ig kelteznek a réteget.⁵³ Ez alapján Holl Imre késő középkorinak, azon belül is 14. század második feléből származónak határozza meg az edényt, stíluskritikai alapon szűkítve a készítés idejét.⁵⁴ Ezen kívül Holl Imre még egy tálka fenéktöredékét keltezi a késő középkorra rétegvizonyok alapján. A töredék a Nagy udvar (belső sziklaárok) 6. rétegből került elő, melyet érmekkel a 14. század második felétől 1469-ig lehet keltezni. Ez alapján Holl Imre szerint a tárgy még a 15. században került a budai udvarba.⁵⁵

A két fenti példától eltekintve a leletanyag jelentős része a lelőköri körülményekre alapozva hódoltság korának, tehát 16-17. századnak tekinthető. Ennél szűkebben keltezni azonban problémás, mert a leletek többsége, mint már szó volt róla, a török kor utáni planírozás során került a földbe, tehát szemétgödörökből és szemétrétegekből kerültek felszínre. Ez alapján többségében csak a földbekerülés ideje állapítható meg, az udvarba érkezése vagy a készítése legfeljebb csak nagyon távolról. A 3. képen feltüntetett statisztika mutatja az leletek eloszlását a különböző lelőhelyeken. Ebből jól látszik, hogy a leletanyag mintegy negyede származik a Külső támpillér megnevezésű lelőhelyről, amit a hálózati számok alapján a keleti belső udvar területével azonosítottam (Gerevich, 1966. hálózati térképe alapján). Gerevich László és Holl Imre palotaátadásokról írt munkáiból⁵⁶ kiindulva a beazonosított lelőhelyek kivétel nélkül szemét- vagy emésztőgödörök, illetve egyéb betöltések. Így ezek alapján általánosan annyit mondhatok el a leletegyüttesről, hogy a török kor során, vagy röviddel utána kerültek földbe, többségében legkésőbb a 17. század második felében. Akadnak azonban olyan gödrök, melyek Holl Imre szerint már korábban feltöltődtek, így például 31. gödör (Északi kapu tornya)⁵⁷ vagy 58. gödör (Téli kert),⁵⁸ amik betöltése még a 17. század második felével befejeződött. Más gödrök azonban csak ekkor kezdődtek (pl. a Téli kert kútja /XIX. gödör/ éremleletek alapján⁵⁹). Mint már fentebb szó esett

⁵³ HOLL 2005. 131.

⁵⁴ HOLL 2005. 131.

⁵⁵ HOLL 2005. 133.

⁵⁶ GEREVICH 1966. és HOLL 2005.

⁵⁷ HOLL 2005. 28.

⁵⁸ HOLL 2005. 31.

⁵⁹ HOLL 2005. 25.

róla, ezek az adatok abban segítenek, minél nem lehetnek későbbiek az edények, közelebbi készítési vagy Budára kerülési időpontot nem adnak. Mindenesetre a rétegadatok és a művészettörténeti elemzés kombinációja talán segíthet a nagyjából kétszáz éves időhatár szűkítésében – vagy éppen tágításában.

MŰVÉSZETTÖRTÉNET

A művészettörténeti datálást leginkább az nehezíti, hogy hiányosan és nehezen azonosítható formában jelennek meg a magyar anyagban a kínai festészet hagyományos elemei. Természetesen azonosítás híján még nehezebb keltezni ezeket, amit az is nehezít, hogy egy-egy motívumot akár évszázadokig is használtak ugyanabban a formában, és egy-egy korszak között alig észrevehető különbségek jelentek meg. Így tehát pusztán művészettörténeti elemzés alapján a keltezés többnyire bizonytalan lábakon áll – ezzel a módszerrel talán egy biztonsággal keltezhető, megfelelő lelőköörülményekkel rendelkező analógia felbukkanása adja a legstabilabb alapot, de ez a fentiek alapján csekély valószínűséggel fordul elő. A megoldás tehát a jövőre nézve minél több analógia összegyűjtése és a magyar anyagon megjelenő motívumkincs minél biztosabb azonosítása lenne, ami talán új szempontokat vezet be a magyarországi kínai porcelánok eddigi keltezési rendszerébe.

A gyártástörténeten belül azonban vannak máig elfogadott tendenciák, amik irányadóként szolgálhatnak egy kronológiai sor felállítására.⁶⁰ Ezen tendenciák alapján elmondható a tárgyalt anyagról, hogy a meghatározó töredékek alapvetően a Wanli-korszakra (1573-1619) és az 1644-ig, a Ming-dinasztia bukásáig tartó időszakra keltezhetők.⁶¹

FELIRATOK

Nem újdonság a magyar kutatás számára sem, hogy bizonyos porcelánokon feltűnnek feliratok, kínai írásjegyek is, ezek kutatása azonban hazánkban egyelőre teljes mértékben elmaradt, de nagy valószínűséggel nem is számíthatunk tömegesen feliratos porcelánra a magyarországi anyagban.

Kínai porceláncsésze fenéktöredéke (37. kép), Leltározatlan, Kat. 199. Északi elődvar, szórvány, Zolnay

Kék-fehér porceláncsésze fenéktöredéke, kívül az alján bélyeg: „福”. A talpgyűrűn kettő, felette pedig még egy párhuzamosan körbefutó csík, afelett leveles sorminta. Belül az alj körül két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon növényi minta.

Kínai porcelántálka fenéktöredéke (38. kép), Leltározatlan, Kat. 268. Külső támpillér, 486-935 4.R

Kék-fehér porcelántálka fenéktöredéke, kívül az aljon írásjegy, a talpgyűrűn két körbefutó csík, felette körbefutó levéldíszes sorminta, belül az alj körül két körbefutó csík, az aljon virágminta.

Kínai porcelántálka aljtöredéke (39. kép), Ltsz. 66.233.1. Kat. 171. Pasa Palota, „A” kutatóárok, 1965

Kék-fehér porcelántálka aljtöredéke, kívül az aljon bélyeg töredéke, belül az alj körül két párhuzamosan körbefutó csík, az aljon indás növényi díszítés.

Az Eger és Buda közötti különbség a feliratok tekintetében szintén szembeszökő még azt is figyelembe véve, hogy a budai anyag rendkívül töredékes, tehát a statisztikák itt csak arra alkalmasak, hogy megmutassák, mennyi írásjegyes darab került elő, azt semmiképp, mennyi lehetett valójában. Az Eger-Buda párhuzamra építve azonban hipotetikusan kijelenthető, hogy a magasabb színvonalú anyagban nagyobb a valószínűsége az írásjegyes daraboknak, mint az olcsó tömegáru esetében. Tehát akár reprezentatívnek is tekinthetjük, hogy Egerben jóval több írásjegyes töredék került elő, mint Budán, hiszen az egri anyag mérete nagyjából megegyezik a budaival, színvonala azonban jóval meghaladja azt. Budán összesen 9 db írásjegyet vagy arra emlékeztető bélyegyet viselő töredék került elő (példák: 37-39. kép). Ezek közül számomra kettő olvasható. A 37. képen látható töredéken a *fu* 福 írásjegy olvasható, ami szerencsét jelent, tehát jókívánságként fogható fel. A jókívánság feliratok gyakoriak a porcelánokon, a *fu* 福 Reguláris írásjegy a Yuan- és Ming-dinasztia idején a leggyakoribb,⁶² ami a széles időhatár miatt pontosabb keltezésre önmagában nem alkalmas. A másik olvasható bélyeg felirata (38. kép). 丁未年製 *ding wei nian zhi* (vagy 丁未年製 *ding mo nian zhi* ugyanabban a jelentésben). A felirat egy

⁶⁰ Például: VALENSTEIN 1989.

⁶¹ Az időhatárok leszűkítésében a Fajcsák Györgyivel való konzultáció nagy segítséget jelentett, amit ezúton is megköszönök.

⁶² DAVISON 2013. no.160.

évszámnak felel meg, amely hagyományos kínai holdnaptár alapján azonosítható. A holdnaptár a nyugati naptártól eltérően a Hold ciklusait követi már a Shang-kortól kezdve (i.e. 1600-1028), ami hatvanéves ciklusokat eredményez.⁶³ Egy hatvanéves ciklus tulajdonképpen egy nyugati értelemben vett évszázadnak felel meg. A ciklusok pedig a tíz égi törzsből és tizenkét földi ágból állnak, melyeknek mind saját neve van (40. kép). A hatvanéves ciklusok minden egyes éve egyedi nevet kap ezek felhasználásával, így pontos évszámot akkor kapunk, ha az év neve mellett a ciklus is meg van jelölve. A porcelánokon azonban általában a ciklust nem nevezik meg, így a pontos azonosítás nem lehetséges, ahogyan az említett töredék esetében sem. A lehetséges évek a holdnaptár alapján (40. kép) és a budai palota történetének tekintetében 1487, 1547, 1607, 1667 és 1727. A töredék maga a Külső támpillér elnevezésű lelőhelyről származik, ami a keleti belső udvarban található (lásd: Gerevich 1966. hálózati térképét). Ezen a területen, - hálózati szám: 486-935 -, a keleti kváderes falhoz kapcsolódó rétegeket tárták fel. A 4. réteg, amiből a tálkatöredék származik, egy tetőcserép réteg volt, melyet török kori leletanyag határozott meg.⁶⁴ A felette lévő 3. személtreteget török cserépanyag és egy 1579-ből és a 17. század elejéről származó pénz keltezte. Ez alapján arra következtettek, hogy a 4. réteg 16. századi, de nem későbbi, mint a 17. század eleje, tehát a meghatározott évszámok közül háromra, 1487-re, 1547-re és 1607-re szűkíthetünk. Ezek alapján tehát a töredék készítése e három évszám közül az egyik lehetett. A két olvasható feliratos darabon kívül néhány egyéb töredéken is feltűnik írásjegy, vagy arra erősen hasonlító bélyeg, valamint bélyeg ill. felirat töredéke. Ezek közül a 39. kép tálkája a Pasa Palotából került elő, a rajta lévő bélyeg pedig rendkívül hasonlít a pecsétírással írt bélyegekre, eddig azonban nem sikerült megfejtenem. A tálka egy jó minőségű darab, meglepő lenne, ha egy nem létező írásjegy szerepelne rajta. A többi feliratos töredéken szereplő bélyeg annyira töredékes, hogy közelebbi nem állapítható meg róluk.

Szerepelnek azonban a magyarországi anyagban valódi császárjegyes darabok is, még ha nem is Budán, hanem Egerben (41. kép). A keltezési lehetőségek tárgyalásakor érdemes megemlíteni ezt a típust, hiába hiányzik Budáról, ugyanis ezek sem szolgálnak egyszerű és abszolút keltezővel. Egy császárjegy ideális esetben egészen szűk határok között keltezhet egy porcelánt, ez pedig az

az eset, amikor annak a császárnak a nevét írják rá, aki a készítés idejében uralkodott. Ez azonban viszonylag ritka. Egyik oka, hogy a császárjegyeket először a Ming-dinasztia elején kezdték el használni egészen a Qing-kor végéig, 1911-ig,⁶⁵ de már a Qing-dinasztia Kangxi császáranak (1662-1722) idejétől ez megbízhatatlanná vált. Kangxi ugyanis 1667-ben kiadott egy rendeletet, ami megtiltotta, hogy az ő nevét porcelánokon használják.⁶⁶ Természetesen a rendeletet nem tartották be minden esetben, de amikor igen, akkor a császárjegy helyett vagy üresen hagyták az edény fenekét, vagy jókívánság ill. szerencse kívánalmak, esetleg ürömszirom foglalták el az üresen maradt teret. Alternatív megoldásként emellett korábbi, Ming császárok nevét is feltüntethették egy-egy porcelánon. Ezek közül a leggyakrabban Xuande (1426-1435), Chenghua (1465-1487) és Jiajing (1522-1566) nevei jelentek meg. Oka pedig nem más, mint hogy a mandzsu Qing-dinasztiaiban megmaradt a tisztelet a korábbi, általuk legigazított Ming-dinasztia irányában.⁶⁷ A tendencia a 18. század folyamán végig tartotta magát, ami tovább nehezíti a császárjegyek alapján való keltezőt. A gyakorlat alkalmazását pedig kiterjesztette, hogy a porcelánkészítő mesterek is egyfajta tiszteletet tanúsítottak a korábbi meseterek iránt. Ezt pedig azzal igyekeztek kifejezni, hogy tovább gyártották a klasszikus darabokat, vagy egész egyszerűen lemásolták az adott mester munkáit, ami azt eredményezte, hogy a korábbi császárjegyeket tovább használták.⁶⁸

A magyar anyagban példát Egerből láthatunk (41. kép, 2, 6, 7). A 2-es töredéken a Qing-dinasztia Kangxi 康熙 császára (1662-1722) nevének töredéke figyelhető meg, a 6-os és 7-es töredékeken pedig a Ming Chenghua 成化 császár (1465-1487) nevének töredékei olvashatók. A töredékek lelőköörülményeiről sajnos nem tudok közelebbit, így ezekről egyelőre több nem mondható el.

ANYAGVIZSGÁLAT

A porcelánok legbiztosabb és eddig leghatékonyabb keltezősi módszere az anyagvizsgálat, ami mind Európában, mind Kínában egyre inkább bevett módszerévé vált nemcsak a viszonylag pontos keltezősnek, de a műhelyek meghatározásának is. Ennek oka, hogy minden nagyobb műhelyközpont

⁶³ DAVISON 2013. 33.

⁶⁴ GEREVICH 1966. 205.

⁶⁵ DAVISON 2013. 20.

⁶⁶ DAVISON 2013. 20.

⁶⁷ DAVISON 2013. 20.

⁶⁸ DAVISON 2013. 20.

tágabb körzetében a helyi anyagokat használták, korszakonként eltérő összetételben, így nagyon jól elkülöníthetők a területi és időbeli sajátosságok.⁶⁹ A legújabb módszerek ráadásul kerülnek a romló vizsgálatokat, így energia-diszperzív röntgen fluoreszcens spektrometria (EDXRF) vizsgálatokat végeznek. Az eredményeket érdemes figyelemmel kísérni, hogy rálássunk a lehetőségekre, behatóban foglalkozni vele azonban – beleértve jelen dolgot is – addig nincs értelme, amíg hazánkban nem rendelkezünk vizsgálati eredménnyel.

ÖSSZEGZÉS

A dolgozat célja elsősorban a budavári palotaásatások során előkerült, a Budapesti Történeti Múzeumban őrzött porcelánanyag előzetes közlése a hazai kutatásban eddig kevésbé feltárt kínai szakirodalom alapján. Az anyag feldolgozása egyelőre egy részletes katalógust jelentett, melynek alapján egy formán és díszítőelemeken alapuló tipológiai rendszer volt felállítható. Ez a tipológiai rendszer keretét biztosította a keltezési lehetőségek áttekintésére és annak feltárására, milyen eredményeket

hozhat a későbbiekben a további Magyarországon feltárt porcelán leletegyüttesek régészeti megközelítésű, kínai és egyéb nemzetközi irodalmakon alapuló vizsgálata és nemzetközi kontextusban való elhelyezése.

Fontosnak tartom a teljes magyar anyag ebből a szempontból való vizsgálatát, aminek alapján újabb következtetések vonhatók le elsősorban az uralkodó mennyiségű csésze és tálka használatával kapcsolatban, másodsorban pedig arról, milyen úton kerülhetett a porcelán Magyarországra és mi volt az a termékkör, ami Kínából idekerült. Ezzel együtt talán lehetővé válik, ha nem is pontos műhelyek, de legalább azon területek azonosítása, ahonnan a hazánkban előkerült darabok származnak. Emellett a magyar földből előkerült anyag feltérképezése egy hiánypótló topográfiának adhat alapot, melynek segítségével az elterjedésre vonatkozó kérdések is tisztázhatóvá válhatnak. A nemzetközi összehasonlítás szempontjából nagyon fontos információértékkel bírhat annak megállapítása, mennyiben volt más az a porcelán, ami Európa más részeire került attól a porcelántól, amit a hazai piacra vagy a császári udvar igényeinek kielégítésére gyártottak.

⁶⁹ Példák erre: SJOSTRAND 2007; LEUNG-LI-WU 2007.

IRODALOMJEGYZÉK

- AHYERS-KRAHL 1986. II. AYERS, John – KRAHL, Regina: Chinese Ceramics in the Topkapi Saray Museum. A Complete Catalogue II. Yuan and Ming Dynasty Porcelains. London, 1986.
- AHYERS-KRAHL 1986. III. AYERS, John – KRAHL, Regina: Chinese Ceramics in the Topkapi Saray Museum. A Complete Catalogue III. Qing Dynasty Porcelains. London, 1986.
- BARTOS-HAMAR 2001 BARTOS, Huba – HAMAR, Imre: Kínai-magyar szótár. Budapest, 2001.
- CHENG-LI 1989 CHENG, Wen – LI Zhiyan: Chinese Pottery and Porcelain. Beijing, 1989.
- DAVISON 2013 DAVISON, Gerald: The New and Revised Handbook of Marks on Chinese Ceramics. Somerset, 2013.
- DONG 2001 DONG, Qi 董琦: Zhongguo ciqi de qi yuan. 中国瓷器的起源. Nanfang wenwu 南方文物 2001/1. p. 65-59.
- ÉDER 2012 ÉDER Katalin: Újabb törökkori díszkerámiák Budapest-Viziváros területéről. BudRég 45. (2012), p. 159-167.
- GAÁL 2005 GAÁL Attila: Kínai porcelánok és utánpótlásuk, valamint üveggarkaperecek a Jeni-palánki török palánkvárból. Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve 27. (2005), p. 205-258.
- GERELYES 2004 GERELYES Ibolya: Kínai szeladon kerámia a budavári palota leletanyagában. BudRég 38. (2004), p. 79-91.
- GYÜRKY 1969 H. GYÜRKY Katalin: Előzetes jelentés a budai domonkos kolostor ásátásáról. Archaeologiai Értesítő 96. (1969), p. 99-104.
- GYÜRKY 1971 H. GYÜRKY Katalin: A középkori domonkos kolostor területén végzett régészeti feltárás. BudRég 23. (1971), p. 429-436.
- GYÜRKY 1976 H. GYÜRKY Katalin: A domonkosok középkori kolostorának feltárása Budán. BudRég 24.1. (1976), p. 371-380.
- HAN CZ 2006 HAN CZ Erika: A szegedi vár kerámiaanyaga a török korban. Castrum. A Castrum Bene egyesület hírlevele 2006/4., p. 301-46.
- HOLL 2005 HOLL Imre: Fundkomplexe des 15.-17. Jahrhunderts aus dem Burgpalast von Buda. In: Varia Archaeologica Hungarica 17. Budapest, 2005.
- HOLL 2006 HOLL Imre: Külföldi kerámia Magyarországon III. BudRég 40. (2006), p. 253-294.
- HUANG 2010 HUANG, Yijun 黄义军: Songdai qingbaici de lishi dili yanjiu. 宋代青白瓷的历史地理研究. Beijing 北京, 2010年.
- KOMORI 2014 KOMORI Tünde: Porcelánleletek a budai vár területéről. A Budapesti Történeti Múzeumban őrzött porcelántöredékek egy részének új szempontjai. ELTE : Bp., 2014. (Alapszakos szakdolgozat, kézirat)
- KOVÁCS 1984 KOVÁCS Gyöngyi: Török kerámia Szolnokon. In: Szolnok Megyei Múzeumi Adattár 30-31. Szolnok, 1984.
- KOVÁCS 2002 KOVÁCS Gyöngyi: A hódoltságkori leletanyag kutatásának néhány lehetséges iránya. In: GERELYES Ibolya – KOVÁCS Gyöngyi (szerk.) A hódoltság régészeti kutatása. Budapest, 2002., p. 245-254.
- KOVÁCS 2006 KOVÁCS Gyöngyi: Hódoltságkori leletgyűjtés Baja belvárosából (An Ottoman period assemblage from Baja). CommArchHung 2006., p. 275-295.
- KOZÁK 1963 KOZÁK Károly: Az egri vár feltárása (1957-1963). Az Egri Múzeum Évkönyve 1. (1963), p. 119-171.
- LEUNG-LI-WU 2007 LEUNG, Paul – LI, Jiazhi – WU, Juan: A Study of the Composition of Chinese Blue and White Porcelain. Studies in Conservation 52/3. (2007) p. 188-198.
- LI 1987 LI, Yucang 李雨苍: Jingdezhen Ming Qing ciqi wenshi. 景德镇明清瓷器纹饰. Beijing 北京, 1987年.

- PAPP 2013 PAPP Adrienn: Rövid összefoglaló a budai pasák palotájáról. *BudRég* 46. (2013), p. 167-185.
- SABJÁN-VÉGH 2002 SABJÁN Tibor – VÉGH András: Törökkori lakóház és kályha maradványai a budai Vízivárosból. In: GERELYES Ibolya – KOVÁCS Gyöngyi (szerk.) *A hódoltság régészeti kutatása*. Budapest, 2002., p. 269-288.
- SJOSTRAND 2007 SJOSTRAND, Sten: *The Wanli Shipwreck and its Ceramic Cargo*. Kuala Lumpur, 2007.
- TIE 2001. 1. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – hua niao wenshi juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 花鸟纹饰卷 Beijing 北京, 2001 年。
- TIE 2001. 2. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – dongwu wenshi juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 动物纹饰卷 Beijing 北京, 2001 年。
- TIE 2002. 1. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – he lian mudan juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 何莲牡丹卷 Beijing 北京, 2002 年。
- TIE 2002. 2. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – bogu wenzhi juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 博古文字卷 Beijing 北京, 2002 年。
- TIE 2002. 3. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – jingwu wenshi juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 景物纹饰卷 Beijing 北京, 2002 年。
- TIE 2002. 4. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – song zhu shuguo juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 松竹蔬果卷 Beijing 北京, 2002 年。
- TIE 2002. 5. TIE, Yuan (szerk.) 铁源 (主编): *Ming Qing ciqi wenshi jian ding – tu'an wenshi juan*. 明清瓷器纹饰鉴定 – 图案纹饰卷 Beijing 北京, 2002 年。
- TOMKA 2002 TOMKA Gábor: Findzsák, pipák, szürke korsók. Borsodi végvárok kerámialeleteinek török kapcsolatai. In: GERELYES Ibolya – KOVÁCS Gyöngyi (szerk.) *A hódoltság régészeti kutatása*. Budapest, 2002., p. 298-308.
- TÓTH 2002 TÓTH Anikó: Török kori leletgyűttes a budavári Királyi Palota előterében. In: GERELYES Ibolya – KOVÁCS Gyöngyi (szerk.): *A hódoltság régészeti kutatása*. Budapest, 2002., p. 261-268.
- VALENSTEIN 1989 VALENSTEIN, Suzanne G.: *A Handbook of Chinese Ceramics*. New York, 1989.
- ZAY 2013 ZAY Orsolya: *Az egri vár oszmán-török kori porcelán- és fajansztöredékei*. (kézirat) Diplomamunka, 2013.
- ZOLNAY 1973 ZOLNAY László: *Kutatások a Tárnok utca 9-13. sz. telken*. *BudRég* 23. (1973), p. 245-254.

NEW ASPECTS OF THE PORCELAIN FINDINGS OF THE BUDA ROYAL PALACE

Excavations in the Royal Palace of Buda took place between 1948-1960 led by Imre Holl and László Gerevich. The analysis of the ca. 540 porcelain fragments unearthed during this time was superficial as Chinese literature of the topic up until today is hardly explored among Hungarian researchers. The main goal of the new analysis is to examine the findings from the aspect of the Chinese literature thus rethinking the possible ways and dates of arrival of Chinese porcelain in Hungary, as well as usage of the different vessels such as cups and bowls, and the reason for the lack of different products eg. jars, stoops, mugs, boxes, etc.

To establish the new ideas a typology was made from the point of view of form and decorations on the vessels. The two main forms represented in the examined material are cups (Fig. 7-16) and bowls (Fig. 17-24), apart from them a few fragments of plates and a lid fragment (Fig. 25-28) were unearthed in the Palace. The material – except for one fragment – consists of blue and white porcelain dating back to the Ming and Early Qing Dynasties (14th-18th centuries), exact dating however is still not specified as further examinations are needed in the topic. Decorations include the basic types of Chinese motives such as lotus (Fig. 29), peony (Fig. 30), Japanese banana (*bajiao* 芭蕉, Fig. 31), peach (Fig. 32), *shanshui* (山水) landscape (Fig. 33), and the most common animals in Chinese decorations such as birds (Fig. 9), lions on a bigger plate's fragment (Fig. 34) and horses (Fig. 35). Strangely, human figures are completely missing from the examined material, and so far one plate was published from the territory of the Buda Castle District (HOLL 2006, Fig. 31). The quality of this material falls behind the average quality of the main Chinese and European collections, therefore the identification of the motives needs fur-

her research as most of the techniques and figures appearing on the findings of the Royal Palace are hardly found in the mentioned collections. The decorations of the material show a much lower quality, which indicates the question of deliberateness – whether lower quality products were imported to Hungary on purpose during the Ottoman era, or the Turks only left the already out of use vessels in the country when they left.

The typology established the possibilities of dating the fragments as well, which is also a superficially researched area of Chinese porcelain in Hungary. This essay reviews these possibilities to make ground for further research. These possibilities include layer analysis, dating by the aspects of art history, inscriptions on the vessels (Fig. 37-39) together with examining emperor marks (Fig. 41), and material tests.

The essay allocates that in conclusion layer analysis in the context of the Royal Palace is hardly successful simply because of the history of the Palace: after the Ottoman times the whole palace was renovated and thus old personal belongings were thrown away. This means that all of the examined fragments were unearthed from wells and cesspits. Relying on art history is also not the best solution as the products found here show some difference with products in China and other parts of Europe. Inscriptions are rare on Chinese porcelain in Hungary, especially emperor marks, therefore they are also not the most reliable for dating. As international examples show – especially in China – material test is the best solution to date the fragments and identify workshops. In Hungary material tests on Chinese porcelain are tasks of further research to establish a basis for comparison with the findings from surrounding countries and China.

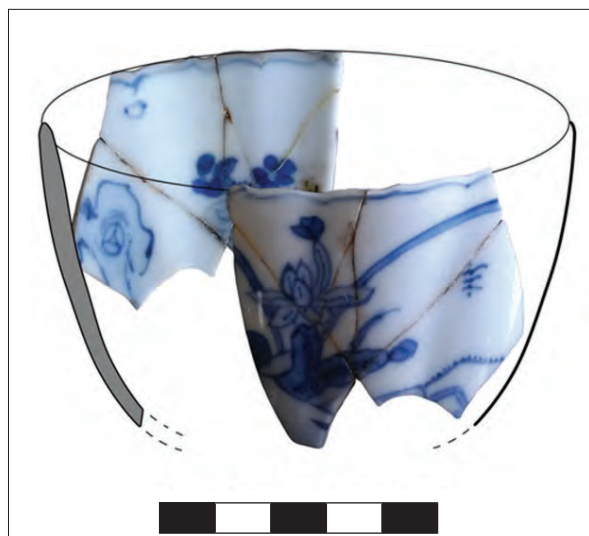
7. kép

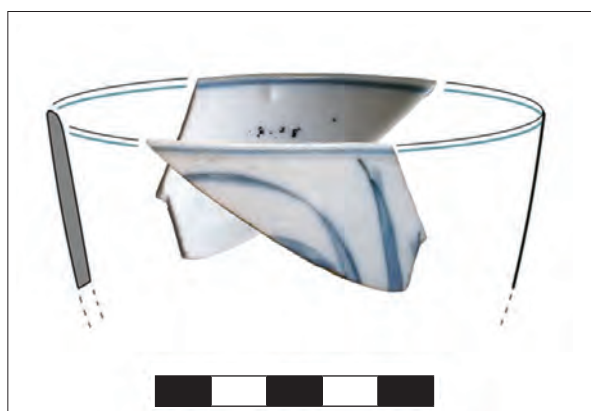
8. kép

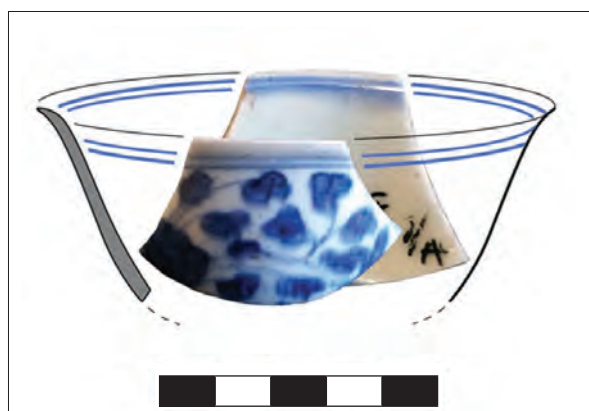
9. kép

10. kép

11. kép

12. kép

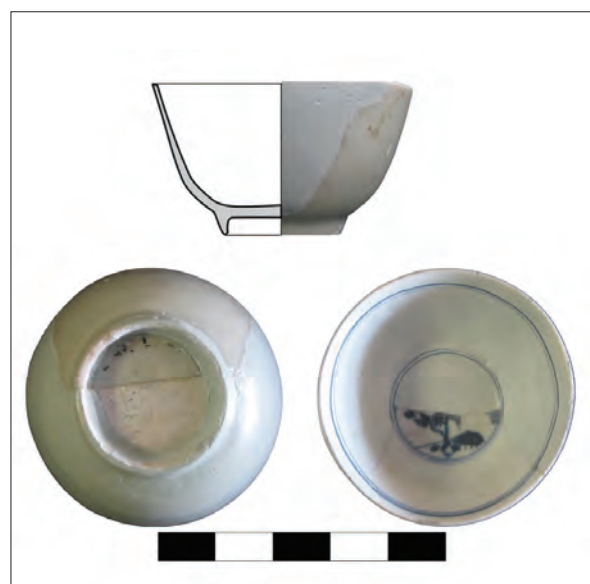
13. kép

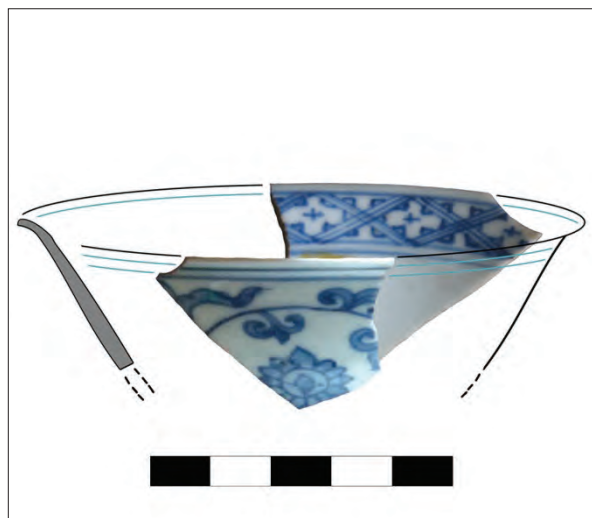
14. kép

15. kép

16. kép

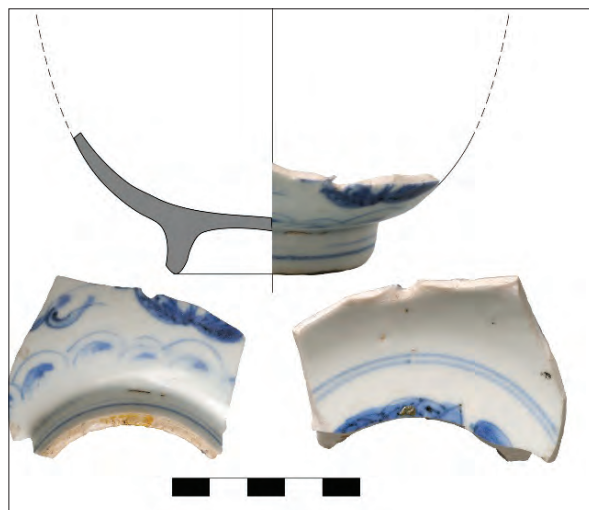
17. kép

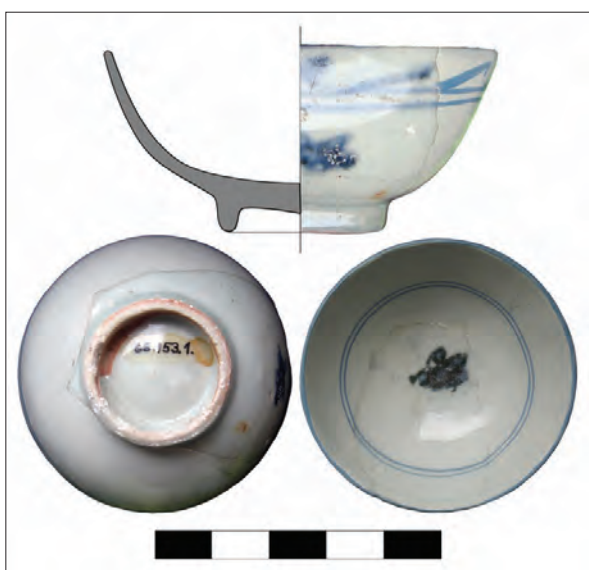
18. kép

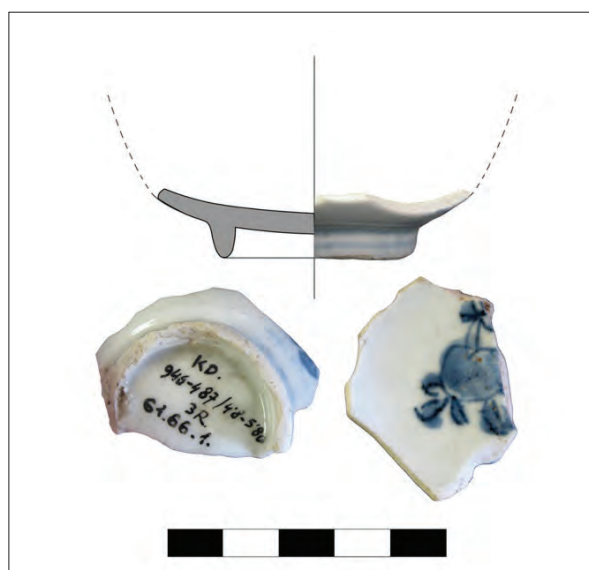
19. kép

20. kép

21. kép

22. kép

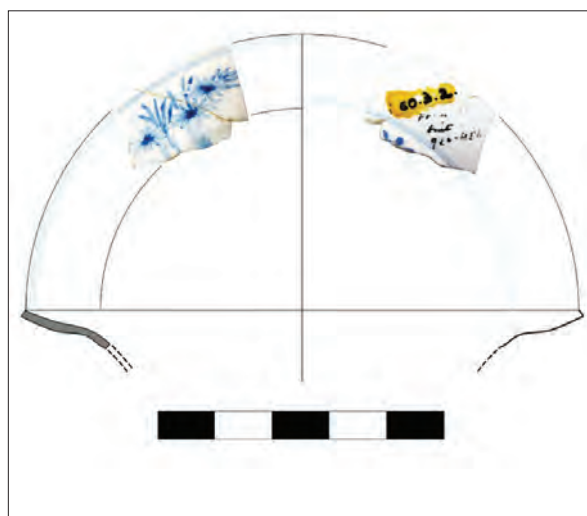
23. kép

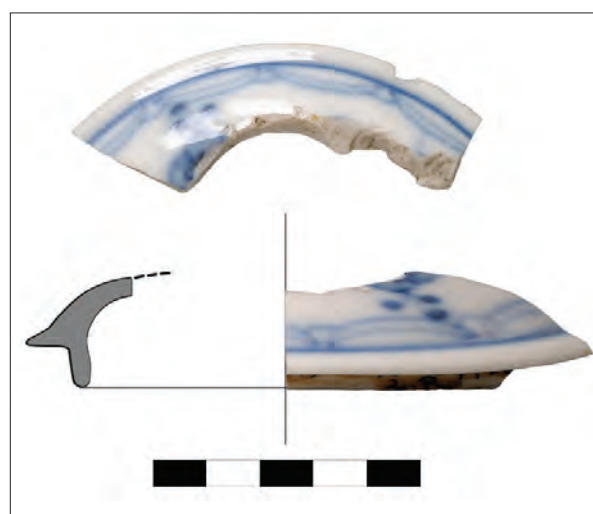
24. kép

25. kép

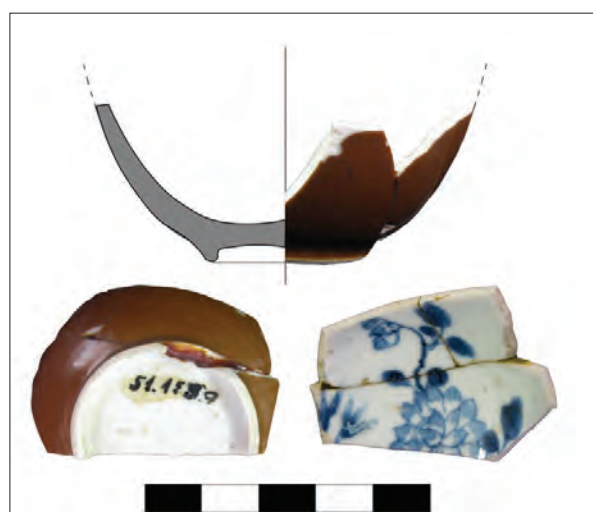
26. kép

27. kép

28. kép

29. kép

30. kép

31. kép

32. kép

33. kép

34. kép

35. kép

36. kép

37. kép

38. kép

39. kép

The Ten Heavenly Stems

1	甲	<i>jia</i>	6	己	<i>ji</i>
2	乙	<i>yi</i>	7	庚	<i>geng</i>
3	丙	<i>bing</i>	8	辛	<i>xin</i>
4	丁	<i>ding</i>	9	壬	<i>ren</i>
5	戊	<i>wu</i>	10	癸	<i>gui</i>

The Twelve Earthly Branches

1	子	<i>zi</i>	7	午	<i>wu</i>
2	丑	<i>chou</i>	8	未	<i>wei</i>
3	寅	<i>yin</i>	9	申	<i>shen</i>
4	卯	<i>mao</i>	10	酉	<i>you</i>
5	辰	<i>chen</i>	11	戌	<i>xu</i>
6	巳	<i>si</i>	12	亥	<i>hai</i>

CYCLICAL DATING TABLE

CYCLICAL SIGNS	CYCLE COMMENCING				
	CE	CE	CE	CE	CE
	4	64	124	184	244
	304	364	424	484	544
	604	664	724	784	844
	904	964	1024	1084	1144
	1204	1264	1324	1384	1444
	1504	1564	1624	1684	1744
	1804	1864	1924	1984	-
甲子	04	64	24	84	44
乙丑	05	65	25	85	45
丙寅	06	66	26	86	46
丁卯	07	67	27	87	47
戊辰	08	68	28	88	48
己巳	09	69	29	89	49
庚午	10	70	30	90	50
辛未	11	71	31	91	51
壬申	12	72	32	92	52
癸酉	13	73	33	93	53
甲戌	14	74	34	94	54
乙亥	15	75	35	95	55
丙子	16	76	36	96	56
丁丑	17	77	37	97	57
戊寅	18	78	38	98	58
己卯	19	79	39	99	59
庚辰	20	80	40	00	60
辛巳	21	81	41	01	61
壬午	22	82	42	02	62
癸未	23	83	43	03	63
甲申	24	84	44	04	64
乙酉	25	85	45	05	65
丙戌	26	86	46	06	66
丁亥	27	87	47	07	67
戊子	28	88	48	08	68
己丑	29	89	49	09	69
庚寅	30	90	50	10	70
辛卯	31	91	51	11	71
壬辰	32	92	52	12	72
癸巳	33	93	53	13	73

CYCLICAL SIGNS	CYCLE COMMENCING				
	CE	CE	CE	CE	CE
	4	64	124	184	244
	304	364	424	484	544
	604	664	724	784	844
	904	964	1024	1084	1144
	1204	1264	1324	1384	1444
	1504	1564	1624	1684	1744
	1804	1864	1924	1984	-
甲午	34	94	54	14	74
乙未	35	95	55	15	75
丙申	36	96	56	16	76
丁酉	37	97	57	17	77
戊戌	38	98	58	18	78
己亥	39	99	59	19	79
庚子	40	00	60	20	80
辛丑	41	01	61	21	81
壬寅	42	02	62	22	82
癸卯	43	03	63	23	83
甲辰	44	04	64	24	84
乙巳	45	05	65	25	85
丙午	46	06	66	26	86
丁未	47	07	67	27	87
戊申	48	08	68	28	88
己酉	49	09	69	29	89
庚戌	50	10	70	30	90
辛亥	51	11	71	31	91
壬子	52	12	72	32	92
癸丑	53	13	73	33	93
甲寅	54	14	74	34	94
乙卯	55	15	75	35	95
丙辰	56	16	76	36	96
丁巳	57	17	77	37	97
戊午	58	18	78	38	98
己未	59	19	79	39	99
庚申	60	20	80	40	00
辛酉	61	21	81	41	01
壬戌	62	22	82	42	02
癸亥	63	23	83	43	03

40. kép. Tíz égi törzs és tizenkét földi ág, valamint a nekik megfeleltethető évek. DAVISON 2013. 35.

41. kép. Császárjegyek Egerből. ZAY 2013. 12. képtábla